

УДК 378.015.31-044.337:373.2(045)

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦКУРСУ «ОСНОВИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»

Х. А. Шапаренко

ORCID 0000-0003-3616-2282

У статті доведено, що активізація особистісного саморозвитку та самовдосконалення студента в освітньому процесі вищого навчального закладу буде найбільш успішною за умови актуалізації педагогами для студента діяльності саморозвитку та самовдосконалення в процесі навчання спеціального курсу. Охарактеризовано спецкурс «Основи особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти», який займає провідне місце у системі фахової підготовки студентів під час навчання у вищому навчальному педагогічному закладі, в межах якого здійснюється створення програми особистісного самовдосконалення; моделювання умов, ситуацій, які сприяють процесу особистісного самовдосконалення студентів; надання необхідної наукової і методичної допомоги; створення умов для самодіагностики, особистісного самовдосконалення як інтелектуального і вольового процесу. Розкриті завдання особистісного самовдосконалення в процесі професійної підготовки студентів.

Доведено, що наступність етапів особистісного самовдосконалення і освітньої підготовки на основі принципу наступності, успішності і продуктивності цих процесів є одночасно передумовою і умовою вдосконалення усієї системи професійної підготовки сучасного педагога дошкільної освіти.

Обґрунтовані етапи організації спецкурсу: проведення попередньої діагностики для виявлення актуального рівня розвитку готовності до особистісного самовдосконалення у студентів, за результатами якої визначається і обґрунтовується зміст програми особистісного самовдосконалення; організація циклу лекційних, практичних занять, самостійної роботи студентів, які передбачають висвітлення питань сутності, змісту, структури особистісного самовдосконалення, ознайомлення студентів із прийомами, формами, видами самоосвітньої, самовиховної, саморозвивальної діяльності; заключна діагностика, контроль

результатів і об'єктивна оцінка нових можливостей подальшого особистісного самовдосконалення і досягнення нового рівня «акме».

Ключові слова: особистісне самовдосконалення, педагог дошкільної освіти, педагогічна підготовка, вищий навчальний заклад, спецкурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Радикальні зміни в системі освіти України не вимагають кардинально нових рішень цілої низки проблем стосовно підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах. Як зазначається у Концепції освіти дорослих (2011), «на початку ХХІ ст. винятково важливого значення набуває орієнтація освіти дорослих на забезпечення соціально-культурного прогресу, довготривале підтримання особистісного, інноваційного потенціалу кожного дорослого члена суспільства» (с. 4). Таким чином, вищі освітні педагогічні заклади повинні вирішувати практичні завдання підготовки емоційно-стійкого, висококваліфікованого фахівця, здатного до творчості, рефлексії своєї діяльності, саморегуляції, самостійної роботи, для якого характерна готовність до безперервного самовдосконалення. Саме такий педагог зможе забезпечити оптимальний розвиток дитини у дошкільному навчальному закладі, студента у вищому навчальному закладі та відповідно матиме більше можливостей і перспектив на ринку праці.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У низці досліджень Є. Андрієнко, О. Бодальова, В. Войтка, А. Деркача, Г. Коджаспірової, Н. Кузьміної, В. Лозової, Г. Селевко вивчені певні аспекти проблеми розвитку самоосвітньої, саморозвивальної компетенції: свідомого керування розвитком особистості, своїх якостей, здібностей; збагачення своїх сутнісних сил для того, щоб внаслідок цього мати можливість самореалізуватися на більш високому рівні; створення самого себе у процесі активного впливу на зовнішній і внутрішній світ з метою їхнього перетворення.

У сферу активного вивчення входять питання: формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (Листопад, 2016); педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійного самовдосконалення (Затворнюк, 2016); підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів до професійного саморозвитку (Фрицок, 2017); педагогічні умови професійного самовдосконалення викладачів гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах (Цветкова, 2015); особистісно-професійне самовдосконалення викладача вищої школи (Черкашина, 2015) тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується зазначена стаття. Разом з тим, аналіз наукових розвідок доводить, що майже всі дослідження присвячені вивченню проблем організації професійного самовдосконалення майбутніх фахівців. У науковій літературі відсутні системні дослідження особливостей та педагогічних умов особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти. Проте, цей аспект розвитку особистості майбутніх педагогів повинен посідати провідне місце, оскільки він пов'язаний з процесами організації та стимулювання самовдосконалення особистості, якій держава доручає виховувати майбутнє покоління – її громадян.

Як зазначає В. Ортинський (2009), «досвід навчально-виховної діяльності вищих навчальних закладів переконує, що ефективно вирішувати питання підготовки майбутніх фахівців можна лише за активної участі у цьому процесі студентів, тобто йдеться про їх самовдосконалення» (с. 389). Між тим, будь яка навчальна дисципліна, що передбачає озброєння студентів системою знань і вимагає інтенсивної самостійної роботи, максимальну активність його в засвоєнні знань, використанні цілеспрямованого сприйняття і в застосуванні знань, буде створювати сприятливі умови для стимулювання студентів до саморозвивальної, самовиховної, самонавчальної діяльності. Тому в процесі освіти студентів необхідно не лише озброїти науковими знаннями, уміннями та навичками, дати професійну підготовку, але і навчити підвищувати рівень науковості, розвиватися духовно, вдосконалюватися самостійно.

Метою статті є висвітлення досвіду впровадження в практику вищого навчального закладу спецкурсу, спрямованого на забезпечення процесу особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Спираючись на наукові розвідки (К. Абульханова-Славська, В. Андреев, Г. Цветкова, Г. Пономарьова), ми дійшли висновку, що активізація особистісного саморозвитку та самовдосконалення студента в освітньому процесі вищого навчального закладу буде найбільш успішною за умови актуалізації педагогами для студента діяльності саморозвитку та самовдосконалення в процесі навчання спеціального курсу.

Спецкурс «Основи особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти» вирішує проблему підготовки емоційно-стійкого, висококваліфікованого фахівця, здатного до творчості, рефлексії своєї діяльності, саморегуляції, самостійної роботи, для якого характерна готовність до самовдосконалення. Саме такий педагог зможе забезпечити

оптимальний розвиток дитини у дошкільному навчальному закладі, студента у вищому навчальному закладі та відповідно матиме більше можливостей і перспектив на ринку праці.

Спецкурс займає провідне місце у системі фахової підготовки майбутнього педагога дошкільної освіти під час навчання у вищому навчальному педагогічному закладі, в межах якого здійснюється створення програми особистісного самовдосконалення; моделювання умов, ситуацій, які сприяють процесу особистісного самовдосконалення студентів; надання необхідної наукової та методичної допомоги; створення умов для самодіагностики.

Даний спецкурс виконує дещо особливу функцію в структурі дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, оскільки основною його метою є виховання готовності майбутніх педагогів до особистісного самовдосконалення у системі вищої школи та у процесі професійної діяльності для досягнення вершин «акме». Проведення занять у межах даного спецкурсу передбачає активну самостійну і відповідальну позицію студентів, необхідну для успішного вирішення педагогічних завдань.

Мета спецкурсу «Основи особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти» – виховання у студентів мотивації процесу особистісного самовдосконалення.

Оскільки основною функцією спецкурсу є доповнювальний зміст навчальної програми державного освітнього компонента, тому її забезпечення має спиратися на виконання таких завдань:

- розширення й поглиблення знань у сфері особистісного самовдосконалення;
- вироблення необхідних умінь самоосвітньої та самовиховної діяльності майбутніх педагогів дошкільної освіти під час навчання у вищому навчальному педагогічному закладі;
- ознайомлення з технікою самомоніторингу, самокоригування, саморегуляції, самоконтролю, самооцінювання та самоорганізації діяльності;
- розширення самосвідомості, дослідження індивідуальних особливостей самооцінки, виховання позитивної адекватної самооцінки;
- розвиток здібностей планування майбутнього через корекцію впевненості у собі, у досягненні поставленої мети, усвідомлення ціннісно-змістовної сфери;
- вибудовування можливих варіантів професійного майбутнього, корекція життєвої стратегії засобом конструктивно-пізнавальної діяльності;
- складання індивідуального плану самовдосконалення та розробка програми його реалізації.

Засвоєння студентами знань під час вивчення спецкурсу спрямовані на оволодіння: сутнісних ознак, складових, психологічних механізмів, форм, методів, етапів, змісту та особливостей провідних форм особистісного самовдосконалення педагога дошкільної освіти.

На основі зазначених знань розвиваються уміння застосовувати методи та прийоми самомоніторингу, самокоригування, саморегуляції, самоконтролю, самооцінювання та самоорганізації під час навчання у вищому навчальному педагогічному закладі.

Система знань і умінь, що освоюються студентами у межах спецкурсу включає теоретико-методологічні аспекти, що розкривають специфіку особистісного самовдосконалення майбутнього педагога дошкільної освіти, допомагає студентам визначити роль і значущість особистісного самовдосконалення в майбутній професійній діяльності, розвиває уміння організації процесів власного самовиховання та самонавчання, та організації процесів самовиховання та самонавчання дітей дошкільного віку.

Програма спецкурсу розрахована на 3 кредити і включає лекційні (10 год.) і практичні (26 год.) заняття та самостійну роботу студентів (54 год.). Лекції передбачають огляд теоретичних питань, що актуалізують цілісне розуміння ключових аспектів особистісного самовдосконалення. На практичних заняттях студентами відпрацьовуються уміння саморозвитку, самонавчання та самовиховання. Під час самостійної роботи реалізується методики самоконтролю процесу особистісного самовдосконалення і визначаються рівні самосвітньої та самовиховної діяльності. Підсумковою заліковою роботою є захист розробленої індивідуальної програми особистісного самовдосконалення.

Після закінчення спецкурсу студент повинен знати: методологічні основи особистісного самовдосконалення; етапи, механізми, структуру особистісного самовдосконалення; умови і способи здійснення особистісного самовдосконалення; методи і форми оцінки і розвитку особистісно значущих якостей.

Після закінчення спецкурсу студент повинен уміти: розвивати особистісні якості, необхідні педагогові дошкільної освіти; проводити самодіагностику щодо виявлення власних можливостей і недоліків; здійснювати самодіагностику для отримання нових відомостей про власне самовдосконалення; володіти способами самопізнання, самовизначення, самоврядування, самоосвіти, саморегуляції; методами і способами аналізу і оцінки власної педагогічної діяльності.

Наповнення змісту освітнього матеріалу умовно розбивається на три модулі (навчальний, тренувальний, підсумковий) що актуалізують процес

особистісного самовдосконалення студентів. Кожен з блоків має варіативний, гнучкий зміст, що дозволяє змінювати послідовність матеріалу з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, їх мотивації та інших об'єктивних умов.

Система виокремлених модулів передбачає безперервний процес проходження етапів особистісного самовдосконалення. У модульну структуру входять блоки, спрямовані на підвищення рівня пізнавальної мотивації, самоорганізації, самопізнання, самотворення, самоактуалізації, саморегуляції, розвиток комунікативних умінь, рефлексії, емпатії, творчих здібностей. Модульність в процесі особистісного самовдосконалення сучасного студента дозволяє реалізувати поступовий перехід до усвідомлення особистісних потреб як майбутнього фахівця до освоєння і практичного застосування способів їх задоволення у межах подальшої освітньої діяльності.

Реалізація програми спецкурсу передбачає наступні етапи: проведення попередньої діагностики для виявлення актуального рівня розвитку готовності до особистісного самовдосконалення у студентів, за результатами якої визначається і обґрунтовується зміст програми особистісного самовдосконалення; організації циклу лекційних, практичних занять, самостійної роботи студентів, які передбачають висвітлення питань сутності, змісту, структури особистісного самовдосконалення, ознайомлення студентів із прийомами, формами видами самоосвітньої, самовиховної, саморозвивальної діяльності; кінцева діагностика, контроль результатів і об'єктивна оцінка нових можливостей подальшого особистісного самовдосконалення і досягнення нового рівня «акме».

Аналіз результатів кінцевої діагностики наприкінці спецкурсу дозволяє зробити висновки щодо позитивних змін в особистості студентів. зокрема:

– підвищився рівень поведінкової та емоційної мобільності, гнучкості, студенти проявляють прагнення до пошуку ситуацій досягнення успіху, отримують задоволення від вирішення цікавих завдань, проявляють впевненість в успішному вирішенні проблем, готовність взяти на себе відповідальність, рішучість у невизначених ситуаціях, наполегливість при здоланні труднощів. Підвищився рівень суб'єктивного контролю у досягненнях, інтенсивно простежується схильність вважати, що більшість досягнень у житті залежить від самого себе і є результатом власного самовдосконалення;

– підвищилося прагнення до комунікативної діяльності, ініціативність, бажання у складних ситуаціях приймати самостійні рішення, можливість відстоювати власну думку, наполегливість у діяльності;

– підвищилася соціальна толерантність, ціннісне ставлення до власної особистості та особистості іншої людини, визнання права людини на вільне висловлення поглядів і цінностей;

– простежується наявність стійких світоглядних установок, здатність встановлювати зв'язки між усвідомленою метою вчинку, його мотивами та засобами досягнення; потреба у інформації духовного характеру, здатність до її пошуку, сформовані мотиви саморозвитку, самореалізації, наявність потреби у духовному спілкуванні, культурна спрямованість власної позиції у суспільстві;

– підвищився рівень вольової саморегуляції поведінки, установки на моральні норми суспільства; простежується висока вимогливість до себе; здатність до самопізнання та культурної самоосвіти; високий рівень особистісної активності в самоорганізації і саморегуляції, здатність до рефлексії; активізація творчого ставлення до навколишньої дійсності, самостійність рішень та цілеспрямованість дій; персональні принципи соціально відповідальної поведінки, критичне ставлення до власних вчинків; високий рівень особистісної активності в самоорганізації і саморегуляції соціальної поведінки і професійної діяльності, здібність до самоконтролю і самокорекції.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження показало, що майбутні педагоги дошкільної освіти ефективно оволодівають способами особистісного самовдосконалення в процесі організації різних форм освітньої діяльності у межах спеціально організованого курсу. У подальшому роботу слід спрямувати на організацію позааудиторної роботи з метою формування у студентів почуття приналежності до духовної освітньої спільноти вищого навчального закладу; формування почуття відповідальності за створення комплексу презентації особистісних цінностей і зразків педагогічної діяльності; максимального використання поза навчального часу з метою реалізації студентами духовних потреб; культивування атмосфери «наставництва», супроводу і підтримки студентів у прагненні до особистісного самовдосконалення при високому рівні вимогливості і компетентності викладачів.

Література

1. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л. Б. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2011. 24 с.

2. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
3. Цветкова Г. Г. Професійне самовдосконалення викладачів гуманітарних дисциплін вищої школи: монографія. Слов'янськ : вид-во Б. І. Маторіна, 2014. 478 с.

References

1. Lukianova, L. B. (2011). *Kontseptsiiia osvity doroslykh v Ukraini [Concept of adult education in Ukraine]*. Nizhyn: PE Lysenko M.M. (ukr).
2. Ortynskyi, V. L. (2009). *Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. [Pedagogy in Higher Education: textbook for students of higher educational establishments]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury (ukr).
3. Tsvietkova, H. H. (2014). *Profesiine samovdoskonalennia vykladachiv humanitarnykh dystsyplin vyshchoi shkoly: monohrafiia [Professional self-improvement of teachers of humanitarian disciplines of higher education: monograph]*. Sloviansk: B. I. Matorina Publishing House (ukr).

ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ СПЕЦКУРСА «ОСНОВЫ ЛИЧНОСТНОГО САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ»

К. А. Шапаренко

В статье доказано, что активизация личностного саморазвития и самосовершенствования студента в образовательном процессе высшего учебного заведения будет наиболее успешной при условии актуализации педагогами для студента деятельности саморазвития и самосовершенствования в процессе изучения специального курса. Охарактеризован спецкурс "Основы личностного самосовершенствования будущих педагогов дошкольного образования", который занимает ведущее место в системе профессиональной подготовки студентов во время учебы в высшем учебном педагогическом заведении, в пределах которого осуществляется создание программы личностного самосовершенствования; моделирование условий, ситуаций, способствующих процессу личностного самосовершенствования студентов; предоставление необходимой научной и методической помощи; создание условий для самодиагностики, личностного самосовершенствования как интеллектуального и волевого процесса. Раскрыты задания личностного самосовершенствования в процессе профессиональной подготовки студентов.

Доказано, что преемственность этапов личностного самосовершенствования и образовательной подготовки на основе принципа преемственности, успешности и производительности этих процессов является одновременно предпосылкой и условием совершенствования всей системы профессиональной подготовки современного педагога дошкольного образования.

Обоснованы этапы организации спецкурса: проведение предыдущей диагностики для выявления актуального уровня развития готовности к личностному самосовершенствованию у студентов, по результатам которой определяется и обосновывается содержание программы личностного самосовершенствования; организация цикла лекционных, практических занятий, самостоятельной работы студентов, которые предусматривают освещение вопросов сущности, содержания, структуры личностного самосовершенствования, ознакомления студентов с приемами, формами видами самообразовательной, саморазвивающей деятельности, самовоспитания; заключительная диагностика, контроль результатов и объективная оценка новых возможностей дальнейшего личностного самосовершенствования и достижения нового уровня "акме".

Ключевые слова: личностное самосовершенствование, педагог дошкольного образования, педагогическая подготовка, высшее учебное заведение, спецкурс.

EXPERIENCE IN TEACHING SPECIAL COURSE "FUNDAMENTALS OF PERSONAL SELF-IMPROVEMENT OF FUTURE TEACHERS IN PRESCHOOL EDUCATION"

Ch. A. Shaparenko

In the article it is proved that activation of personal self-development and self-improvement of a student in the educational process of a higher educational establishment will be the most successful provided that tutors actualize student's activities of self-development and self-improvement when studying the special course. The special course "Fundamentals of personal self-improvement of future teachers in preschool education" is characterized; it takes a leading place in the system of student professional training when studying at a higher educational pedagogical establishment where a personal self-improvement program is being developed; simulation of conditions, situations that stimulate the process of students' personal self-improvement; there is necessary scientific and methodological assistance; there are conditions for self-diagnosis, personal self-improvement as an intellectual and volitional process. The tasks of personal self-improvement in the process of students' professional training are revealed.

It is proved that sequence of the stages in personal self-improvement and educational training on the basis of the principle of consistency, success and productivity of the processes is simultaneously a prerequisite and a condition for improving the whole system of professional training of modern teachers in preschool education.

The stages of organizing the special course are explained: preliminary diagnostics for revealing the actual level of developing training of personal self-improvement, the results of which determine and explain the content of the personal self-improvement program; organizing the cycle of lectures, practical classes, independent work of students that highlight the essence, content, structure of personal self-improvement, letting students know techniques, forms of self-education and self-development activities; final

diagnostics, control of results and objective assessment of new opportunities for further personal self-improvement and achievement of a new "acme" level.

Key words: Personal self-improvement, teacher of preschool education, pedagogical training, higher educational establishment, special course.

Шапаренко Христина Андріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету дошкільної і спеціальної освіти та історії Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: kristsh@gmail.com

Shaparenko Christina Andriivna – Ph.D., Associate Professor, Dean of the Faculty of Preschool and Special Education and History, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: kristsh@gmail.com

УДК 378.015.31:17.022.1

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ДЖЕРЕЛО У ВДОСКОНАЛЕННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Ю. М. Шевченко

ORCID 0000-0002-8460-6928

Актуальність проблеми теоретичного аналізу діяльнісного підходу як методологічного джерела в контексті вдосконалення готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодшого школяра у закладах вищої освіти автор зв'язує з новою стратегією реформування національної вищої освіти, спрямованої на реалізацію гуманітарної парадигми. Проведення будь-яких наукових досліджень, формування наукової концепції вимагає, на думку автора, теоретико-методологічного обґрунтування досліджуваного явища.

Діяльнісний підхід надає можливості студентам реалізувати набуті ними ключові та специфічні компетенції, отримувати перший досвід розвивальної діяльності у початковій школі. Доведено, що для майбутнього вчителя важливим є розуміння функціональних компонентів діяльності в сфері духовно-морального розвитку особистості, а в удосконаленні готовності студента до духовно-